

ETIKA V PRAXI SOUDOBÝCH DĚJIN NA PŘÍKLADU ALŽBĚTY DOLEŽALOVÉ, ÚDAJNÉ UDAVAČKY Z LIDIC¹

JAN ZERBST

The article analyses attitudes of two historians towards supposed denunciation of Alžběta Doležalová from Lidice. These attitudes are based on the ontological paradigm and the mentalistic paradigm. The author of this case study endeavours to achieve schema of weaknesses of both paradigms in the ethical experience of contemporary history.

Key words: ethic; denunciation; historian; paradigm; contemporary history.

Historickou obcí, lze směle tvrdit i celou společností, rezonovala reportáž pořadu *Reportéři ČT* z 10. června 2019 *V předvečer tragédie*, v níž vystoupil historik Vojtěch Kyncl, který prezentoval část svého výzkumu z monografie *Lidice – Zrození symbolu*. Reportáž mapovala tragický osud ženy židovského původu Štěpánky Mikešové, rozené Löwingerové. Podle historika Kyncla měla být udána Štěpánka Mikešová Alžbětou Doležalovou týden před vyhlazením Lidic. Udání se odehrálo konkrétně 2. června 1942. Samotný pohnutý osud Štěpánky Mikešové zůstal až do dopsání knihy historika Kyncla téměř zapomenut,² takže i díky jeho úsilí se na světlo světa dostal tragický konec Štěpánky Mikešové. Věcně mu ve studii *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové* oponoval Vojtěch Šustek. Samotný název Šustkovy studie je vypovídající, jelikož jeho stěžejní myšlenka vedla k tomu, že udání neprovedla Alžběta Doležalová, nýbrž za vše mohli četníci v Buštěhradě. Hlavní postavou v Šustkově podání se stal Evžen Ressler. Celá tato událost z 2. června 1942 vyvolala nebyvalou hysterii mezi politiky, angažovanými osobnostmi v této kauze, novináři, ale téměř mezi každým občanem naší země. Ministr kultury Lubomír Zaorálek kvůli medializaci celé kauzy doporučil rezignaci ředitelce Památníku Lidice Martině Lehmannové, což přijala. Následně podalo výpověď několik pracovníků památníků, protože se báli, že budou manipulovány interpretace dějin.³ Pod nánosem emocí a hysterie zapadly odborné otázky, jakým způsobem můžeme prezentovat osobní a nepříjemné informace blízkým osobám obviněných v historické studii, jelikož dcera Alžběty Doležalové ještě žije, a zdali tyto informace mají opravdu odpovídající validitu.

Holým faktem je, že Alžběta Doležalová v knize *Lidice – Zrození symbolu* skončila na prvním povrchního odsouzení historika Kyncla. Ten zakomponoval ve své knize medailonek této

¹ Na tomto místě bych chtěl poděkovat Davidu Nehybovi za přínosné poznatky při sepisování tohoto článku.

² Další informace přinesl výzkum Vojtěcha Šustky. O tomto se nicméně zmiňuji v dalších částech textu. ŠUSTEK, V.: *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy*. Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně 2017, s. 56–65.

³ Příkladem, kdy se tato kauza objevila v médiích, bylo více, ale zaměřoval jsem se pro ilustraci pouze na příspěvky související s historickou praxí. *Kladenský deník*. Ředitelka Památníku Lidice rezignovala: Zaorálek jí vytýká neschopnost empatie. Kateřina Nič Husarová. Dostupné z: https://kladensky.denik.cz/zpravy_region/pamatnik-lidice-lehmannova-rezigrance-zaoralek.html [cit. 15. 3. 2020]; *Seznam zprávy*. Deset pracovníků Památníku Lidice podalo výpověď kvůli odchodu ředitelky. Autor neuveden. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/deset-pracovniku-pamatniku-lidice-podalo-vypoved-kvuli-odchodu-reditelky-87723> [cit. 15. 3. 2020].

ženy k osobám, jež stanuly před retribučním soudem. Dostala se tak do společnosti například nechvalně proslulého Karla Hermanna Franka či Maxe Rostocka (tehdejší velitel Sicherheitsdienst Kladno). Badatel tak už v samotné koncepci práce zařadil Alžbětu Doležalovou do stejné skupiny jako nacistické prominenty. Ostatně samotná kapitola nese název *Poválečné zúčtování*, což nedává příliš prostoru k zamyšlení, jestli je obvinění Alžběty Doležalové věrohodné.⁴

Nicméně pojdme se podívat na dokumenty, které historik Kyncl využil pro rekonstrukci zatčení Štěpánky Mikešové. První zmínka o této události se nachází v podkapitole *Buštěhradští četníci*. Samotná kapitola se věnuje každodennosti buštěhradských četníků od první republiky až do období po 2. světové válce. Nalézá se zde překlad zprávy vrchního strážmistra četnické stanice Buštěhrad Vojtěcha Babůrka kladenskému gestapu o zatčení Štěpánky Mikešové. Babůrek zde pouze neurčitě konstatuje, že „*jak bylo zjištěno, zdržovala se v Lidicích v domě č. 93 Židovka Štěpánka Mikešová.*“ Dále o zatčení více informací nenajdeme. Kyncl pak objevil v Archivu bezpečnostních složek, že Štěpánku Mikešovou si převzal člen kladenského gestapa Johann Gutwenger. V tomto dokumentu je tužkou připsáno, kdo údajně udání učinil. Jednat se mělo o jakousi starou Káčlovou. Kyncl ovšem konstatoval, že to další dokumenty nepotvrzovaly. Je nutno dodat, že si prošel i fondy mimořádných lidových soudů, kde se po válce řešily desítky udání. Proces s Alžbětou Doležalovou nicméně nikdy neproběhl, a proto dospěl k závěru, že případ soudu nikdy nebyl předán.⁵ K tomuto tvrzení ovšem nedodal žádný důkaz. V kapitole jsou ještě otisknuty faksimile záznamu Vojtěcha Babůrka o zatčení Štěpánky Mikešové, soupis zabaveného majetku a policejní přihláška.⁶ Další informace by potenciálně mohla být prezentována v podkapitole *Vojtěch Babůrek*. Nicméně žádné relevantní prameny zde nejsou předloženy. Celé problematice o údajném udavačství Alžběty Doležalové se Vojtěch Kyncl věnoval především ve všerhající podkapitole *Alžběta Doležalová*.⁷ Zde čerpal ze dvou dokumentů: většinu textu Resslerova písemného hlášení odboru pro politické zpravodajství na ministerstvu vnitra podaného 11. prosince 1945, které řešilo osudy tří obyvatelek Lidic a zkrácený záznam Resslerova svědectví v Pamětní knize četnické stanice v Buštěhradě. Jedná se tedy o jedno sepsané svědectví a jeho zkrácenou verzi. Byly napsány ex post, čili jim schází autentičnost roku 1942. Problém je, že se od Kyncla nedozvíme genezi těchto dokumentů. Jediným dobovým dokumentem tak zůstalo svědectví vrchního strážmistra Babůrka z 2. června 1942 v hlášení kladenskému gestapu.

Údajnému udání se Vojtěch Kyncl věnuje v inkriminované podkapitole pouze na třech stránkách. Jedná se o pochopitelnou věc, poněvadž tato událost nebyla ústředním tématem knihy. Nicméně apriorní odsouzení vyjádřené expresivně jako „*vrchol udavačství ve své nejodpornější podobě*“,⁸ je nešťastné, poněvadž k němu nedodal relevantní důkaz.

Kynclův přístup vychází z ontologického paradigmatu. To znamená, že to co dějiny nese, je od počátku do konce víceméně obsaženo v základech zkoumaných historických jevů. Je potřeba jít za jevy k substancím, jakýmsi stálým subjektům, v našem případě k pramenům. Historik pak na ně nahlíží s absolutní vírou v prameny a jejich jednoznačnost významů. Typickým fenoménem je údiv nad objevenou informací.⁹ Tento nekritický přístup k pramenům je v historické vědě zcela legitímní. Nicméně historik soudobých dějin, pokud dojde na tak vážné obvinění, jakým je

⁴ Speciální pozici zde měl Vojtěch Babůrek, velitel četnické stanice v Buštěhradě, jehož Kyncl vykreslil jako mravně integrovanou osobu. KYNCL, V.: *Lidice – zrození symbolu*. Praha 2015, s. 434–436.

⁵ Tamtéž, s. 53.

⁶ Tamtéž, s. 55–60.

⁷ Tamtéž, s. 337–340.

⁸ Tamtéž, s. 337.

⁹ HAVELKA, M.: *Co může znamenat „filozofie“ v tzv. „filozofii dějin“*. Dějiny – teorie – kritika 1. Praha 2004, s. 201–202.

udavačství s následkem smrti, musí mít nezpochybnitelné archiválie, provést širší výzkum a postavit se před zamyšlení, jakým způsobem lze prezentovat tuto informaci, což prostě historik Kyncl neučinil. Musíme navíc vzít v potaz, že v případě Alžběty Doležalové žije ještě její dcera.

Nesouhlas odborníků s takto pojatým obviněním založeným na jedné vzpomínce vyústilo ve studii sepsanou archivářem Vojtěchem Šustkem. Ten se vydal opačným směrem, tedy sepsal apologetiku Alžběty Doležalové a na pomyslném pranýři se ocitl Evžen Ressler. Tato práce od začátku zaobírá obsáhlejší prostor než samotná badatelská činnost Vojtěcha Kyncla. Předně pramenová základna je poměrně širší, než pouhé jedno svědectví v knize *Lidice – zrození symbolu*. Vojtěch Šustek se snažil zasadit všechny dokumenty do kontextu doby, takže hledal i příběhy podobné z jiných archivů. Využíval materiálu například ze Státního oblastního archivu v Zámruku, kde je dochováno prohlášení strážmistra Karla Půlpána o zastřelení telegrafisty paraskupiny Silver A Jiřího Potůčka na základě udání Josefa Fitzbauera. Dále využil dokumenty z Národního archivu, konkrétně z fondu Presidia ministerstva vnitra, kde je dochován případ udání z 20. dubna 1942 u uniformované protektorátní policie v Praze. Německý student Anton Felber, jenž podal udání strážníkovi Zdeňkovi Vraždovi na Žida Evžena Polláka, který šel okolo budovy okresního trestního soudu od Vodičkovy ulice směrem do Myslíkovy, což pro Židy bylo zapovězeno.¹⁰ Dále pak svůj vědecký korpus zaměřil na kulturně-antropologické aspekty doby, takže se věnoval i novinovým článkům, které osvětlily, co se odehrávalo z kulturního hlediska ve společnosti (například popis článku z *Poledních listů* datovaných k 27. března 1942 s titulkem *Nové průkazy totožnosti*).

Velkým plusem celé této studie jsou i objevy v dalších archivech o Štěpánce Mikešové. Národní archiv ukrývá její přidělené registrační číslo protektorátního Žida – 57171. Číslo je uvedeno u jejího jména a data narození i v „tzv. růžové jmenné listině Židů“. Historička PhDr. Jana Šplíchalová z Židovského muzea v Praze zjistila, že matka Štěpánky Mikešové Růžena Löwingerová i otec Moric Löwinger byli 27. ledna 1943 deportováni hromadným transportem z Uherského Brodu do gheta v Terezíně a 6. září 1943 do koncentračního tábora v Osvětimi.¹¹ Vojtěch Šustek následně analyzoval taktéž poválečné výslechy Vojtěcha Babůrka a uvězněných zaměstnanců kladenského gestapa. Hledal, zdali se jméno Alžběty Doležalové nevyskytuje ve výpovědích. Bádání vyšlo nazmar, její jméno ve výsleších nefiguruje.¹²

Výjimečnost celé studie je umocněna i využitím orálně-historické metody s Marií Šupíkovou, dcerou Alžběty Doležalové, z 3. ledna 2018. Nicméně tuto práci měl vykonat historik Kyncl, poněvadž měl zjistit vzpomínky Marie Šupíkové ještě před vydáním své knihy, kde obvinil její matku z udavačství. Historik Vojtěch Šustek vytvořil rozhovor, kdy Marie Šupíková byla již obeznámena s Kynclovým obviněním, takže validitu nelze určit.

Šustek na základě správného postřehu, že pozdní dokument Evžena Resslera nemá odpovídající validitu a měli bychom pátrat po dalších dokumentech, dokázal ze širokého pramenového výzkumu zrekonstruovat dobu stanného práva 1942 a především poválečných retribucí: „*Podobně tomu bylo také u zaměstnanců kladenského gestapa vyslýchaných v československé soudní vazbě. Prakticky všichni ochotně vypovídali zejména o českých spolupracovnících a udavačích, a jejich výslechové protokoly obsahují abecední seznamy Čechů i Němců, které uvedli jako své spolupracovníky, informátory, nebo příležitostně udavače. Odváděli tím pozornost od vlastních zločinů, snažili se vzbuzovat dojem, že Češi se navzájem udávali a vlastně si za všechno mohou*

¹⁰ ŠUSTEK, V.: c. d., s. 55.

¹¹ Tamtéž, s. 56–58.

¹² Tamtéž, s. 65.

sami. Pokud by někdo z lidických občanů udal svoji židovskou podnájemnici, jako to podle Resslerova svědectví měla udělat Alžběta Doležalová, příslušníci kladenského gestapa by o takové osobě vypovídali během poválečných výslechů obšrně a se škodolibou radostí.¹³

Tento přístup můžeme nazvat konstruktivismem. Jedná se o příklad mentalistického paradigmatu, kde je rozhodující to, co my si dokážeme definovat jako svůj předmět zájmu. V té chvíli jsme nuceni dívat se na objekt z nějakého úhlu pohledu a přemýšlíme nad tím, co na něm můžeme vidět. Naše vidění vědomí o úhlu pohledu na předmět je přitom formováno jedinečně, pokud máme k dispozici princip a metodu naší mentální konstrukce, díky níž formulujeme problém, jenž chceme osvětlit. Samotný pramen není ve středu zájmu, ale spíše dosavadní stav vědění v historické praxi. Typickým fenoménem je v tomto případě skepse, čili nedůvěra k informaci uložené v pramenu.¹⁴ Tento mentalistický přístup, kdy Vojtěch Šustek na rozboru archivních pramenů rekonstruoval kulturní pozadí doby, podkopával svědectví Evžena Resslera. Za prvé odpověděl jasně, že nebylo zvykem neudat jméno udavače. Za druhé zrekonstruoval neblahé období retribuční, kdy mnoho četníků stálo před mimořádnými lidovými soudy. Strach z uvěznění či případné popravky byl u tehdejších lidí enormní. Český lid po okupaci toužil po odplatě a bylo lhostejno, jestli byl člověk nevinný, nebo vinný. Sugestivní výpověď o tom přinesl Benjamin Frommer v knize *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*.¹⁵ Vzhledem k absenci dochovaných dokumentů, jež by potvrdzovaly Kynclovo tvrzení, naopak musíme přistupovat ke svědectví kriticky s ohledem na dobu, kdy bylo svědectví vytvořeno.

Archivář Vojtěch Šustek odvedl ve své případové studii nepoměrně lepší práci než samotný Kyncl. U Kyncla lze chápat, že se snažil dokreslit život Lidic v co nejpestřejším životním koloritu, jenže v tak citlivých otázkách, jakými jsou obvinění z udavačství, jednal nešťastně badatelsky a eticky. Abychom mohli stanovit apriorní odsudky, musíme mít více důkazů, když ne z úcty k lidem a faktům, tak alespoň v úctě k vykonávané profesi. Dnes nelze říci jednoznačně, na čí popud byla Štěpánka Mikešová udána, a tak by se měl její nespravedlivě brzký konec na tomto světě prezentovat, dokud se neobjeví nové, přesvědčivější dokumenty.

Pokusím se nyní ukázat vzorový příklad práce v ontologickém paradigmatu, kdy historik dospěl k závažným zjištěním, které prezentoval. Bude se jednat o Adama Hradilka, který sepsal studii *Neskutečný příběh Věry Sosnarové* o domnělé přeživší gulagu, jejíž vzpomínky nekorespondovaly s vyprávěním pamětníků a doložil, že si ze smyšleného vyprávění udělala výnosný přivýdělek k důchodu.

Adam Hradílek se pustil do velmi nepříjemného bádání. Sepsal odbornou studii o Věře Sosnarové, s níž probíhalo mnoho besed a lidé naslouchali jejímu vyprávění o životě v gulagu. Svou sebezprezentací o devatenáctiletém zneužívání a nelidských životních podmínkách pohnula spoustu lidí, zastínila tak poslední pamětníky sovětských pracovních táborů. Spisovatel Jiří S. Kupka sepsal na základě jejího vyprávění emotivní román *Krvavé jahody*.¹⁶ Vše vyvrcholilo v květnu 2018, kdy byla Poslaneckou sněmovnou ČR navržena prezidentu republiky na medaili za hrdinství. Historik Adam Hradílek se zúčastnil besedy s Věrou Sosnarovou v římskokatolické farnosti na Velehradě, aby pohovořil o výzkumu perzekuce Čechoslováků v Sovětském svazu a dvě hodiny následně naslouchal jejímu vyprávění. Hradílkův nesouhlas s prezentací Sosnarové vyústil až v článek, kterým rozklíčoval její život na základě archivních pramenů.¹⁷

¹³ Tamtéž, s. 65–66.

¹⁴ HAVELKA, M.: c. d., s. 202–204.

¹⁵ FROMMER, B.: *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha 2010.

¹⁶ KUPKA, S. J.: *Krvavé jahody: příběh ženy, která přežila gulag*. Brno 2015.

¹⁷ HRADÍLEK, A.: *Neskutečný příběh Věry Sosnarové. Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů 2*, 2019, s. 23–29.

Dle Věry Sosnarové měly být sestry s matkou několik týdnů po osvobození zatčeny sovětskou tajnou službou a násilně zavlčeny na sovětské území. Tyto informace nicméně nejsou v souladu s dobovými prameny. Dokumenty o jejím pracovním zařazení jsou dochovány kontinuálně od 4. května 1946, kdy nastoupila na pozici dělnice v Nějvo-Šajtanském metalurgickém závodě Alapajevského metalurgického kombinátu na Urale. Ještě 1. listopadu 1963 byla převedena na pozici mistra dílny v Nižně-tagilském závodě na výrobu topných zařízení a radiátorů opět na uralském pohoří. Dne 8. listopadu 1963 napsala předsedovi JZD Podyjí v Novém Šaldorfu u Znojma o pomoc s repatriací do Československa.¹⁸

Dokumenty využitě pro rekonstrukci života Věry Sosnarové pochází z Archivu podniku Uralasbest a Archivu města Alapajevska. Jedná se o oficiální pracovní dokumenty vystavené s datem započetí i ukončením pracovního poměru. Česká republika má dochované spisy v Archivu bezpečnostních složek, jakým je soudně ověřený překlad její pracovní knížky, nebo ve Státním okresním archivu Znojmo jsou uloženy osobní dopisy Věry Sosnarové JZD Podyjí u Znojma, aby mohlo dojít k repatriaci. Dopis přišel z uralského Nižního Tagilu. Tyto dokumenty jasně dokládají, že v době pobytu v Sovětském svazu nebyla vězeňkyní gulagu na Sibiři, nýbrž civilní dělnicí na Uralu od roku 1946 až do roku 1963, protože máme o jejím 17letém životě dochované informace z různých dnů jejího pracovního života v Sovětském svazu. Nespornou výhodou je chronologická návaznost dokumentů. Nelze si představit, proč by kdokoliv vypracoval konspirační dokumenty, které by mapovaly její rozdílnou činnost v pracovním působení.¹⁹ Abych to tedy shrnul, zatímco o Věře Sosnarové máme informace z pracovních knížek v časovém rozmezí 17 let, tak historik Kyncl naopak čerpá pouze z informací Evžena Ressler, které napsal na konci roku 1945.

Nyní se však podívejme na etické aspekty historikovy práce, které sice nemusí být jeho povinností, ale při zachování úcty k člověčenství jsou velmi důležité. Zmínil jsem již v textu, že se musíme chovat ohleduplně k pamětníkům a pečlivě uvážit formulace našich vědeckých výstupů, což platí bez rozdílu pro každého historika. Tady můžeme využít poučky Miroslava Vaňka, který u nás etabloval metodu orální historie: „*Jednou z nejdůležitějších etických zásad vedení orálně-historického výzkumu je respekt k narátorovi jako dárci životního příběhu.*“²⁰ Dnes můžeme říci, že orální historie je v rámci etického zacházení s minulostí poměrně vyspělou historickou metodou. Existuje i *Česká asociace orální historie*. Jedním z jejích smyslů je ochrana narátorů před politicky nekorektními a aktivistickými přístupy ve prospěch viditelných či vítězných mocenských skupin a především se snaží zamezit neetickému zacházení s narátory (odborníkem na vlastní příběh),

¹⁸ Tamtéž, s. 32–35.

¹⁹ Je spravedlivé přitom dodat, že historik Hradilek měl ztíženou pozici, poněvadž se dožadoval u archivních institucí předložení dokumentů obsahující osobní případně citlivé osobní údaje k osobě, o níž bylo známo, že je naživu. Musel se tak řídit *Zákonem o archivnictví a spisové službě*. Podle paragrafu 37 musí archiv dotčenou osobu či osoby písemně vyzoomět o podané žádosti k nahlázení do archiválií a dle poskytnutí či neposkytnutí jejího souhlasu se pak vybrané archiválie v souladu se zmíněným paragrafem 37 předloží nebo nepředloží. Celý proces může v návaznosti na stanovené lhůty trvat i několik měsíců, kdy se musí pečlivě hlídat jak formální, tak i obsahová stránka každého jednotlivého kroku. Kvůli tak citlivé kauze museli celý proces kontrolovat právníci a vedoucí pracovníci zainteresovaných paměťových institucí a nepochybně i právník Ústavu pro studium totalitních režimů. Zdali Věra Sosnarová dala souhlas s nahlédnutím a prezentací citlivých údajů po objevení těchto závažných poznatků, se mi nepodařilo do vydání článku zjistit. Nicméně to nic nemění na tom, že prezentace dohledaných informací mají relevantní výpověď na rozdíl od zjištění historika Kyncla. *Zákony pro lidi. Zákon o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-499#cast1> [cit. 2020-03-25]; Emailová korespondence s D. Nehybou k postupu archivů v případech žádostí badatelů o předložení archiválií obsahujících osobní nebo citlivé osobní údaje žijících nebo potenciálně žijících osob, záznam učiněn 25. 3. 2020.

²⁰ VANĚK, M. – MÜCKE, P.: *Třetí strana trojúhelníku*. Praha 2011, s. 211.

jelikož můžeme vážně poškodit jednak cíle výzkumu, ale především žijícímu pamětníkovi ublížit. Dle této asociace je samotný subjekt rozhovoru hlavní prioritou (narátorovo individuální sdělení, osobní prožitky, rozhodování ve složitých i každodenních situacích, osobní motivace).²¹

Význam těchto myšlenek není aplikovatelný pouze na orální historii, ale na soudobé dějiny obecně. K informacím v archivních pramenech musíme též přistupovat s úctou a vědomím, že byly vytvořeny člověkem, měly nějaký smysl, který musíme analyzovat. Historik navíc není novinářem, který může přinášet příkré a zjednodušené soudy. Rezultáty vědy jsou z principu jiné než rezultáty práva či žurnalistiky.²²

Vzhledem k tomu, že jsem jako historik zvyklý analyzovat orálně-historické i archivní prameny, pokusím se načrtnout postup jak formulovat text, aby člověk nepronесl břitké odsudky. Vycházet budu ze své knihy *Znojmo zahalené do sametového hávu*.²³ Tato práce je atypická, protože jsem v ní zkombinoval tři známá historická paradigmat: ontologické, mentalistické a lingvistické. Díky tomu, jsem byl schopen pochopit, proč Vojtěch Kyncl rozvířil tolik vášní se svými výstupy. Při výzkumu jsem zjistil, že i po 30 letech existují mezi některými narátory staré křivdy z období sametové revoluce. Tyto křivdy jim nedovolily získat potřebný odstup od prožitých událostí. Já se pak ocitl pod psychickým tlakem, poněvadž určití narátoři si přáli, abych interpretoval dějiny tak, jak si přáli oni. Musel jsem tedy určovat validitu informací a přemýšlet o formulovaných informacích po celou dobu výzkumu, abych zamezil nejen nespokojenosti jich samotných, ale zejména emočnímu očerňování.

Obdobnou stránku knihy jsem řešil s ředitelem Státního okresního archivu Znojmo Davidem Nehybou a učinil jsem několik kroků, abych mohl relevantně sepsat příběh o sametové revoluci ve Znojmě. Za prvé jsem se rozhodl anonymizovat své narátory. Dnes se jedná o poměrně častý jev kvůli jejich ochraně. Není totiž důležité jméno (tedy osobní údaj), nýbrž životní příběh nositele, kterého jsem sice zakódoval, ale je dohledatelný v osobním archivu historika.

Za druhé jsem přetiskl část rozhovoru s narátorem P. S., pracovníkem Okresní správy Sboru národní bezpečnosti Znojmo, o situaci v bezpečnostních složkách na okrese, který vstoupil jako jeden z prvních do Občanského fóra Znojmo a během sametové revoluce byl vystaven psychickému nátlaku příslušníků StB a pracovníka okresní prokuratury.²⁴ David Nehyba mě po prostudování rukopisu upozornil, že bych neměl s ohledem na ochranu osobních údajů uvádět jména dotčených osob, poněvadž je zde možný trestněprávní výklad jejich jednání vůči mému narátorovi. Zde je klíčový nálezh ustavního soudu *Zpřístupnění archiválií bývalých bezpečnostních složek a ochrana osobních údajů* z 20. prosince 2016, ačkoliv se jednalo o orálně-historický rozhovor. Badatel si dle tohoto nálezu musí dávat pozor, jestli nedochází k poškození lidské důstojnosti, cti a dobrého jména zmíněných osob dosud žijících, proto je nutné jakožto badatel získat prvně souhlas dotčených osob.²⁵ Ocitl jsem se tak v analogicky podobné situaci jako historik Kyncl, pouze má situace byla ztížena zákonem. Z toho důvodu jsem pouze udal pracovní pozice daných osob bez jmen a příjmení. Zanechal jsem tak autentičnost výpovědi narátora P. S., ale dodržel jsem etický požadavek, abych zabránil zploštělému odsouzení čtenáři.

²¹ *Česká asociace orální historie. O nás.* Autor neuveden. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/> [cit. 15. 3. 2020].

²² VANĚK, M. – MÜCKE, P.: c. d., s. 214.

²³ ZERBST, J.: *Znojmo zahalené do sametového hávu*. Znojmo 2019.

²⁴ Tamtéž, s. 44–48.

²⁵ *Ústavní soud. Zpřístupnění archiválií bývalých bezpečnostních složek a ochrana osobních údajů.* Pavel Rychetský, Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josefa Fiala, Jan Filip, Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník, Jan Musil, Vladimír Sládeček, Radovan Suchánek, Kateřina Šimáčková, Vojtěch Šimíček, Milada Tomková, David Uhlíř, Jiří Zemánek. Dostupné z: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2017/Pl_US_3_14_vcetne_disentu.pdf [cit. 15. 3. 2020].

Třetím problémem byla relevantnost pramenů, během výzkumu narazíte na novinové články, zápisy z jednání oficiálních úřadů, paměti, nebo orálně-historické prameny. Získané informace jsem, pokud to bylo možné, porovnal s dalšími prameny. Faktická chybovost se totiž vyskytuje u každého typu pramene, ať už je písemný, či orálně-historický. Historik, který se snaží zrekonstruovat realitu minulosti, proto nesmí žádný pramen nekriticky přijmout, dokud jej neanalyzuje. Pokud jsem ovšem nedokázal prokázat relevantnost získaných informací, využil jsem sousloví: podle narátora, podle novinového článku, podle zápisu z jednání. Tím jsem jasně definoval, že se odkazuji na dokument nebo pamětníka, ale nečiním si právo na historikův závěr. Vždy pokud s vámi někdo nebude souhlasit, můžete argumentovat, že jste se pokusili informace zanalyzovat, ale bohužel nemohla být provedena analýza kvůli nedostatku dokumentů a jedná se tedy pouze o alternativu.

Historik by se měl zbavit potřeby při sepisování svého díla arbitrárně hodnotit subjekt svého zájmu. Zároveň by měl být ochráncem dějin, aby nedocházelo k zpolitizování témat a zploštělým odsouzením. Pokud tak neučiní, neuvědomuje si v tu chvíli, že soudí na základě osobních hodnot v jiném kulturním prostředí nepoměřitelné. Nežil život dané osoby a nemůže tušit, jak by se sám zachoval. Stejně tak by měl zvážit způsob formulace informací. Závažná zjištění svého bádání se musí vždy snažit podpořit odpovědným ověřováním validity informací a ochraňovat subjekty svého výzkumu tak, jak činí orální historici. Kdyby si těchto pár vět historik Kyncl uvědomil a neměl potřebu vynášet břítké odsudky, mohla si Česká republika odpustit aféru, jejímiž oběťmi se stali: odvolaná ředitelka Památníku Lidice Martina Lehmannová, Alžběta Doležalová i její dosud žijící dcera, samotná Štěpánka Mikešová a nakonec Evžen Ressler. Přitom stačilo tak málo: pokusit se provést určení validity informací a zodpovědně napsat, že o udání neexistuje primární dokument.

Mgr. Jan Zerbst
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
U Kříže 8
158 00 Praha 5 - Jinonice
Česká republika
e-mail: zerbstjan44@gmail.com